

Kitap Tanıtma:

ANDREAS KAPPELER, *Die Tschuwaschen, Ein Volk im Schatten der Geschichte*, Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien 2016, 276 s. ISBN: 978-3-412-50564-6.

Özellikle Rusya ve Ukrayna ağırlıklı olmak üzere Doğu Avrupa tarihi üzerine çalışmalarıyla tanınan Viyana Üniversitesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Andreas Kappeler, bu yazıya konu olan eserinde Çuvaş Türklerinin tarihini bir monografi çerçevesinde ele almaktadır. Almanca olarak kaleme alınan *Die Tschuwaschen, Ein Volk im Schatten der Geschichte* adlı kitabın başlığı Türkçeye “Çuvaşlar: Tarihin Gölgesinde Bir Halk” şeklinde çevirilebilir. Hemen belirtelim ki bu eser, araştırmacının Çuvaşlara yönelik akademik ilgisinin ilk ürünü değildir. Yazar, konuyla ilgili ilk yayını olarak 1976 yılında Fransızca kaleme aldığı makalesinde Sovyet araştırmalarında Orta İdil halkları Tatar, Çuvaş, Mari, Mordvin ve Udmurtların etnogenezini ele almaktadır¹. Bunu takiben kaleme aldığı iki kısımdan oluşan bir başka makalesinde yine Sovyet araştırmalarında Orta İdil halklarının 10. yüzyıldan 19. yüzyılın ikinci yarısına değin tarihini incelemektedir². Habilitasyon tezi olarak sunduğu ve 1982 yılında Köln-Viyana’da yayımlanan çalışmasında ise 16. ve 19. yüzyıllar arasında Rusya’nın ilk milliyetleri olan Orta İdil halklarının Çarlık Rusyası ile ilişkilerini değerlendirmektedir. *Russlands Erste Nationalitäten, Das Zarenreich und die Völker der Mittleren Wolga vom 16. bis 19. Jahrhundert*. İlk baskısı 1992’de çıkan ve doğrudan Çuvaşlar ya da İdil-Ural halklarını konu edinmese de Rusya’nın çok halklı devlet şeklindeki yapısını oluşum, gelişim ve dağılma aşamalarında ele aldığı ve pek çok dile çevrilen *Russland als Vielvölkerreich* başlıklı ünlü eserinde Çuvaşlara dönük akademik ilginin neticelerini görmek mümkündür. Üstelik araştırmacının bu ilgisi kısa süreli olmaktan öte geniş bir zaman dilimine yayılmıştır. Örneğin konu hakkındaki ilk yayınından otuz beş yılı aşan bir süre sonra Rusça olarak kaleme aldığı bir çalışmasında İdil-Ural bölgesinin millî-dinî gruplarını, 16. ve 19. yüzyılın ilk yarısı arasındaki Rus kaynaklarının nasıl tasnif ettiklerini ortaya koymuştur³.

Eserin alt başlıktaki ifadeyle Çuvaşların tarihin gölgesinde kalan bir halk olduğu tespiti araştırmacının Çuvaşlar, Ruslar ve İdil-Ural halkları hakkındaki vukufunun bir göstergesi olarak zikredilmelidir. Elbette bu tespit Çuvaşlara Rusya halkları ve genel tarih

¹ Andreas Kappeler, “L’ethnogénèse des peuples de la Moyenne-Volga (Tatars, Tchouvaches, Mordves, Maris, Oudmourtes) dans les recherches soviétiques”, *Cahiers du monde russe et soviétique* 17, sayı 2-3 (1976): s. 311-34.

² Andreas Kappeler, “Die Geschichte der Völker der Mittleren Wolga (vom 10. Jh. bis in die zweite Hälfte des 19. Jh.) in der sowjetischen Forschung”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas Neue Folge* 26, sayı 1, 2 (1978): 70-104, s. 222-57.

³ Andreas Kappeler, “Kak klassifitsirovali russkie istoçniki XVI-seredinı XIX vv. etnoreligioznye gruppi Volgo-Ural’skogo regiona”, içinde *İspovedi v zerkale: Mejkonfessional’ne otnoşeniya v tsentre Evrazii (na pri-mere Volgo-Ural’skogo regiona-XVIII-XXI vv.)* (Nijniy Novgorod: İzd-vo, NGLU, 2012), s. 13-39.

noktainazarından bakışın bir sonucudur. Yazar kitabı, giriş olarak değerlendirebileceğimiz bölümden başka sekiz ana başlık üzerine kuruyor. Bölümlerin ana hatlarıyla ihtiva ettikleri konuları sırasıyla şöyle gösterebiliriz: i) İdil Bulgarları, ii) Rus hâkimiyetine giriş, iii) 17 ilâ 19. yüzyılın ilk yılları arası Hristiyanlaştırma, iv) 18-19. yüzyılın ilk yarısı arasında Çuvaşların tanınması, v) 19. ve 20. yüzyılın ilk yılları arasında Çuvaş aydınlanması, vi) 1905-1929 arası devrim ve Çuvaş Cumhuriyeti'nin kurularak bir millet oluşması, vii) 1929-1941 arası II. Dünya Savaşı'na kadarki dönem, viii) Sovyetler Birliği'nin son dönemleri ve Rusya Federasyonu dönemi.

Hemen belirtelim ki bize göre bir Çuvaş tarihi yazılacak ise bunun biraz daha geriye gidilerek yapılması gerekirdi. Zira Çuvaşların Orta İdil bölgesine gelişi, Ogurlar, Büyük Bulgaristan dönemi, Tuna Bulgar Devleti, Hazar Devleti, Avrupa Hunları dönemleri ve daha önemlisi bu halkın Batı Türklüğü olarak ayrışması süreci en azından bir başlık altında ele alınsa meselenin vuzuhu bakımından daha faydalı olurdu.

Yazar, kitabın giriş bölümünü oldukça ilginç olarak “Niçin Çuvaşlar Üzerine Bir Kitap?” başlığı ile adlandırmıştır. Kappeler, burada Çuvaşlar ile ilgili çekici hususları sıralamaktadır. 1.7 milyon⁴ nüfusa sahip olan Çuvaşların AB üyesi Estonya ya da Letonya kadar bir popülasyona sahip olduğunu, Çuvaş nüfusunun yarısının yaşadığı Çuvaşistan topraklarının ise Slovenya ya da Almanya'daki Reinland-Pfalz eyaleti kadar bir yer tuttuğunu belirtmektedir. 1.25 milyon kişinin mevcut olduğu Çuvaş Cumhuriyeti'nde Çuvaş oranının 2/3 olduğunu dile getiren yazar, bu oranın kendi adını taşıyan cumhuriyette yaşama bakımından Kuzey Kafkasya cumhuriyetleri (ve Tuva Cumhuriyeti, OD) dışında Rusya'daki en yüksek oran olduğunu bildirmektedir. Yine bu cumhuriyetin lokasyon bakımından oldukça önemli bir konuma sahip olarak Nijniy Novgorod-Kazan hattında yer aldığını, Moskova'dan 650 km kadar doğuda bulunduğunu bildirir. Başka ilgi çekici bir özellik olarak Türk dilli halkların büyük çoğunluğu Müslüman olduğu hâlde Çuvaşların Hristiyan olduklarını belirtmektedir (s. 9-10).

Yazar, “konu” bölümünde Çuvaşların “marjinal” olmalarının doğrudan ilgisini çektiğini belirtmektedir. Kitaptaki temel dileğin büyük merkezî yolların ve iletişim ağlarının dışında kalan ve uzunca zaman toprak işleriyle uğraşan küçük halkların perspektifinden Rusya tarihi ve Sovyet Birliğini anlatmak olduğu belirtilmektedir. Kitabın temel amacının ise esasen Rusya ve Ruslar bazen de Tatarların “gölgesi”nde kalan bu halkın “Büyük Tarih”in ışığı altında görünmesine imkân vermek olduğu belirtilmektedir (s. 12).

Kitabın teorik-metodik arka planında ise Spivak tarafından “madun” (subaltern) çalışmalarının temel metinlerinden birisi olarak kaleme alınan ve Türkçeye “Madun Konuşabilir mi?” şeklinde tercüme edilen “Can the Subaltern Speak?” adlı eserini

⁴ 2010 yılındaki sayıma göre Rusya Federasyonu bünyesindeki Çuvaşların sayısı 1.435.872'dir. 2002 yılındaki sayımda ise bu sayı 1.637.094 şeklindeydi. 2010 yılı sayımı için bkz. http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-01.pdf; 2002 yılı sayımı için bkz. http://www.perepis2002.ru/ct/html/TOM_04_01.htm (Erişim Tarihi: 20.12.2017)

başlığa taşınmaktadır⁵. Edward Said tarafından kaleme alınan “Şarkiyatçılık” adlı eserle sistemleştirilen düşünce akımının post-kolonyal olarak değerlendirilerek buna karşı oluşturulan madun çalışmaları günümüzde oldukça ilgi çekmektedir. Dilimizde Arapça bir kelime olan “madun” ile karşılanan bu kavramdan sınıf, yaş, cinsiyet, kimlik vb. bakımlardan her türlü alt ve aşağı derecede yer alanlar anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Kappeler’in eserinin teroik-metodolojik kurgusunda Çuvaşları “madun” olarak kabul ettiğini görüyoruz.

Eserin ilk bölümü “Altın Çağ” olarak kabul ettiği İdil Bulgarlarının mirasına ayrılmıştır (s. 23-38). Bu bölümde Çuvaşçanın yeri, İdil Bulgarları ve dilleri, Bulgar mirası konusunda Tatar ve Çuvaş çekişmesi, Sovyetler Birliğinde Çuvaş ve Tatarların etnogenezi tartışmaları ile Sovyet sonrasında aidiyet konusunda ortaya çıkan mübalağalı tartışmalar ele alınmıştır.

Bu bölümde Çuvaşçayla ilgili tespitler Strahlenberg ile başlamıştır. Bilindiği üzere Çuvaşça adıyla ilk dil kayıtları 1730’da Strahlenberg tarafından verilen 28 kelimedenden ibarettir. Sonrasında Çuvaşçanın Türk dili olup olmadığı hakkında özellikle 19. yüzyılda süregiden tartışmaya değinilmiştir. Yazar, burada Türk dillerinin soyağacı adını taşıyan bir çizime yer vermiştir (s. 24, 3 nolu çizim). Bu çizim artzamanlılık-eşzamanlılık başta olmak üzere pek çok yönden tartışmalı olmakla birlikte Yakut, Tuva, Karaim, Karaçay-Balkar, Kumuk, Hakas gibi pek çok Türk yazı diline yer vermemesi bakımından da yanıltıcıdır. Tarihin gölgesindeki bir halkı ışığa kavuşturmak için öncelikle dilinin, geçmişinin ortaya konması gerektiğini belirtmekten kendimizi alamayız. Yazarın dilbilimci olmadığını göz önünde bulundurmakla birlikte bahsettiğimiz konuyla alakalı zengin bir literatürün bulunduğunu keşke birileri yazara söyleseydi. Yazarın bu tutumu İdil Bulgar Türkçesini ele aldığı bölümde de sürmektedir. Burada bu halkın tarihî dönemine değinmekle birlikte Tuna Bulgarcası ya da İdil Bulgarcası terimleri yer almamaktadır. Diğer taraftan Çuvaşçanın ve Çuvaşların kökeni konusunda kilit bir rol oynayan 13.-14. yüzyıla ait mezar taşlarının niteliği ve niceliği hakkında bilgi verilmemektedir ki bu durum kültürel arka planı anlamakta bir ölçüde ön tıkayıcı bir işlev görmektedir. Zira, İdil Bulgar Türkçesi ile yazılmış bu dil anıtları; i) Arap harfleriyle yazılmıştır, ii) Müslüman mezar taşlarıdır. Dolayısıyla Çuvaşların atalarının en azından bir kısmının tarihte Müslüman olduğu gerçeği ortadadır. İdil Bulgar Türkçesi ve yazıtları hakkında Benzing, Erdal, Hakimzyanov, Rona-Tas ve Fedei, Tekin, Pritsak gibi pek çok önemli ismin yayınları kullanılabilir. Üstelik Benzing, Erdal ve Pritsak’ın yayınları Almanca olduğu için dil engeli de bulunmamaktadır.

Kitabın ikinci bölümü Çuvaşların Rus hâkimiyeti altına girmelerine ayrılmıştır (s. 39-59). Tarih açısından olmasa da tarih yazıcılık bakımından tartışmalı olan bu hususa yazar, bölüm başlığında “Boyunduruk altına alınma ya da gönüllü birleşme?” şeklinde bir

⁵ G.C. Spivak, *Can the Subaltern Speak?* (Basingstoke: Macmillan, 1988); Gayatri Chakravorty Spivak, *Madun Konuşabilir mi?*, çev. Dilek Hattatoglu, Emre Koyuncu, ve Gökçen Ertuğrul (Ankara: Dipnot, 2016).

soruyla dikkat çekmektedir. Bu bölümde, ilk olarak Çuvaş adının ortaya çıkışı ele alınmıştır. Sonrasında 16. yüzyılın ortasında Çuvaşların Rus hâkimiyetine girmesi, 16. ve 17. asırda Çuvaşların hayatı ve ekonomik yapısı ile son olarak Çuvaşların dinleri ele alınmıştır. Yazarın Çuvaşların dinlerini ele aldığı bölümde “tanrı” kelimesinin Çuvaşça biçimi olan “turı (тырă)” için yaptığı Germence *Tor*, İrânicce *Tur* (s. 53-54) birleştirme denemesi aşırı zorlamadır. Yazar, Eski Türkçede *teyri*, Türkiye Türkçesi *tanrı* şeklinde olmak üzere tarihi ve modern bütün lehçelerde yaşayan Türkçe kelimeyi bilmiyor olmalıdır. Aksi takdirde bu kadar açık bir kökteşliği zorlamazdı. Söz konusu kelimenin İrânî dillerle birleştirilmesi fikri daha önce Yegorov tarafından etimolojik sözlüğünde dile getirilmişti⁶. Çuvaşça Türk lehçeleri arasında etimolojik sözlük bakımından zengin sayılabilir. Ancak ne Yegorov ne de Fedotov tarafından yazılmış olan etimolojik sözlükler kitapta zikredilmektedir⁷.

“Integration und Protest: Die Tschuwaschen vom 17. bis zum frühen 19. Jahrhundert” başlıklı üçüncü bölüm 17. yüzyıldan 19. yüzyılın başlarına kadar Çuvaşların durumunu entegrasyon ve protesto çerçevesinde ele almaktadır (s. 61-86). Bu bölüm genel olarak Çuvaşların zorla Hristiyanlaşmalarına ayrılmıştır. Bu zorlamaya karşı ortaya çıkan tepkiler ve ayaklanmalar ile daha uzak yerlere muhaceret ile ortaya çıkan Çuvaş diasporası ele alınmaktadır. Burada Pugaçev isyanı da müstakil bir başlık altında değerlendirilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü başlıkta ifadesini bulan Çuvaşların “gölge”de bir halk olduğunun tespiti ile alakalıdır. Bu bölümde 18 ile 19. yüzyılın ilk yarısında Çuvaşlar hakkında bilgi edinilmesini ele alıyor (s. 87-112). Rus Bilimler Akademisinin ekpedisyonları, Oleriaus’tan başlayıp Goergi’ye kadar seyyahlar ve seyahatnameler, G. F. Müller’in eserlerinde Çuvaşlar, J. G. Georgi⁸ ve çağdaşları ile 19. yüzyılın ilk yarısında Rus etnografya araştırmalarından söz edilmektedir.

Beşinci kısım “gölge”nin dışına çıkmaya dair ilk adımlar ile alakalıdır (s. 113-145). Bu başlık altında Çuvaşların 19. yüzyıldaki durumlarına yönelik bir çerçeve çizildikten ve Çuvaş entelektüel gelişiminde oldukça önemli bir yeri olan Çuvaş okullarının kuruluşundan söz edildikten sonra 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın ilk yıllarında yaşayan ve çeşitli bakımlardan önde gelen şahsiyetler örnekleminde bu dönem Çuvaş halkı hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır. Burada ele alınan kişiler, etnograf Spiridon Mihaylov, milî yol gösterici İvan Yakovlev, bilim adamı Nikolay Nikol’skiy, aktivisit Gavril Alyunov, sosyal devrimci Danil El’men ve nihayet millî şair Konstanstin İvanov’dur. Bunun dışında bu kuşaktan başka kişilerden de kısa olarak söz edilmiştir.

⁶ V. G. Yegorov, *Etimologičeskij Slovar’ Çuvaşskogo Yâzıkı* (Çeboksarı: Çuvaşskoe Knijnoe İzdatel’stvo, 1964), s. 259.

⁷ Yegorov, *Etimologičeskij Slovar’ Çuvaşskogo Yâzıkı*; M. R. Fedotov, *Etimologičeskij Slovar’ Çuvaşskogo Yâzıkı*, c. II, II c. (Çeboksarı: Çuvaşskij Gosudarstvennij Institut Gumanitarnih Nauk, 1996).

⁸ Georgi’nin Çuvaşlar hakkında verdiği bilgilerin değerlendirilmesi için bkz. Sinan Güzel, “Bir Batılı’nın Gözünden 18. Yüzyılda Çuvaşlar: Johann Gottlieb Georgi ve Çuvaşlara İlişkin Kayıtları” *Türkbilgi*, sayı 25 (2015): s. 101-20.

Eserin altıncı bölümü 1905-1929 yılları arası konu edinmektedir (s. 147-174). İncelenen dönemin başlangıcı olarak 1905 yılındaki Şubat Devrimi kabul edilmiştir. İncelenen dönem Stalin'in yönetimi devralmasından sonra uygulanan kitlesel kolektifleştirme politikası ile sona ermektedir. "Devrim ve Millet Yaratma" başlığını taşıyan bu bölümde millî uyanışın başlaması, Şubat Devrimi sonrası sosyal, politik ve millî hareketlilik, Ekim Devrimi sonrası yaşanan isyan ve savaşlar ile 1921-1926 arası yaşanan kıtlık ele alınmıştır. Buradaki en son başlık ise SSCB döneminde önce 1920 yılında Çuvaş Özerk Bölgesi olarak ve beş yıl sonra ise özerk cumhuriyet hâline gelen millî bir "Çuvaşistan" ile Çuvaşlaştırma süreci incelenmektedir.

Takip eden bölüm kolektifleştirme ile II. Dünya Savaşı'nın başlaması arasına ait süredeki olaylar ve olgulara odaklanmıştır (s. 175-205). Zorla kolektifleştirme, endüstrileşme ve millî elitler meselelerine değinilmiştir. Özellikle "Büyük Terör" başlığı altında verilen bilgiler kolektifleştirme ve uygulamaları sırasında SSCB döneminde yapılan insanlık dışı uygulamaları tasvir bakımından oldukça önemlidir.

Kitabın 8. ve son bölümünde Sovyetler Birliği'nin son dönemi ve Rusya Federasyonu dönemleri sözü edilen dönemin çeşitli alanlardan tanınmış isimlerinin biyografileri çerçevesinde ele alınmaktadır (s. 207-239). Ancak buna geçmeden önce kronolojik boşluk bırakmamak adına II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadarki akış kısaca özetlenmiştir. Akabinde 5. bölümde olduğu gibi kişilerin biyografilerinden hareket ederek dönemin şartları ve olaylar açıklanmaya çalışılmıştır. Burada biyografileri ele alınan kişiler sırasıyla, Yuri Gagarin'den sonra uzaya çıkan ilk astronotlardan olan Andriyan Nikolayev, SSCB Halk Sanatçısı balerin Nadyeja Pavlova, her ikisi de dünya şampiyonu unvanına sahip olan maraton koşucusu Valentina Yegorova ve hızlı yürüme sporcusu Yelena Nikolayeva, şair Gennadiy Aygi, SSCB sonrasında ilk cumhurbaşkanı Nikolay Fedorov ve tarihçi Vasiliy Dmitriyev'dir.

Ana bölümlerden sonra eserde yapılan açıklamaların yer aldığı bölüm yer almaktadır (s. 241-256). Sonnot olarak bildiğimiz bu yöntemin kullanışlı olmadığı, atuf yapılan yerdeki açıklamaya müracaat edebilmek için enerji ve dikkat kaybına yol açtığı ortadadır. Bunun yerine sayfa altı dipnot sistemi kullanılsaydı eser daha kullanışlı olabilirdi.

Kaynakça bölümünde yer alan kitap, makale, rapor, belge vb. başvuru malzemesi niteliklerine "kaynaklar", "alanyazın" ve "ek eserler" şeklinde üç başlık altında sıralanmıştır (s. 257-266).

Bolca görsel malzeme kullanılan eserde yer alan resim ve çizimlerin açıklamaları kaynakçadan sonra ayrı bir bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Burada 57 görselle ilişkin açıklama yer almaktadır (s. 267-271).

Kitabın en sonunda ise kişi adları dizini yer almaktadır (s. 273-276). İşin ilginç bu bölüm içindekilerde yer almamaktadır. Diğer taraftan böylesi önemli bir eserde neden

sadece kişi adları dizininin hazırlandığı, tarih çalışmalarında alışlageldiği üzere yer adlarının, önemli olayların, eserlerin genel bir dizinde düzenlenmediği merak konusudur. Örneğin, eserde Çuvaş Cumhuriyeti'nin başkenti Rusça söylenişi ile *Çeboksan*, Çuvaşça biçimiyle *Şupaşkar*'ın nerelerde geçtiğini tespit etmek mümkün değildir.

Yazının sonunda kitap ile ilgili genel kanaatlerimizi paylaşmak istiyoruz. Öncelikle Andreas Kappeler'e böylesi önemli bir konuda eser verdiği için teşekkür ediyor, tebriklerimizi sunuyoruz. Kendisi akademik hayatının başından itibaren yaptığı yayınlarla bu monografinin ilk adımlarını atmış oluyordu. Eldeki kitap Çuvaşlar hakkındaki çalışmalarını mütemmim bir hâlde okuyucuya ve bilim dünyasının istifadesine sunmaktadır. Hemen ilave edelim ki Kappeler “masa başı” tarihçisi değildir; bilakis kendisi Çuvaşistan'da bulunmuş, buradaki arşivlerde bizzat çalışmış bir akademisyendir. Çalışmalarının yanı sıra kendisi de Çuvaş meslektaşlarımız tarafından tanınan yazar, bu mesaisinin bir karşılığı olarak Çuvaş Devlet Sosyal Bilimler Enstitüsüne üye olarak kabul edilmiş, ayrıca Çuvaş Devlet Üniversitesi tarafından fahri doktora ile onurlandırılmıştır. Diğer taraftan yazarın Çuvaşlara bir “Türkolog” tarihçi gözü ile bak(a)madığı, eserdeki kronolojik kopukluktan açıkça belli olmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi eserde, tarihsel olarak Çuvaşların ortaya çıkışları ve erken dönemlerine dair bilgiler doyurucu değildir. Son olarak eserdeki kaynak kullanımına dikkat çekmek istiyoruz. Yazar eserde tarih alanına ait konularda mümkün oldukça birinci el kaynakları kullanmaya gayret etmiştir. Ancak, müstakil konularla ilgili kaynak kullanımı oldukça sınırlıdır. Özellikle “dil” ile ilgili kaynakçanın son derece iptidai olduğunu söylemeye mecburuz. Bu alanda dünyaca tanınmış Türkologların yayınlarına müracaat edilmemiş olması oldukça şaşırtıcıdır. Bu durum, en iyimser tahminle yazarın ilgili alanın mensuplarıyla görüş alışverişinde bulunmamış olmasıyla açıklanabilir. Kaynak konusunda son olarak bir hususu daha ifade etmeyi zorunlu görmekteyiz. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Çuvaşistan dışında Çuvaşlar ilgili en fazla araştırmanın yapıldığı, eserin basıldığı ülke Türkiye'dir. Bu konuda hiç de mütevazı olmaya gerek yoktur. Eserin kaynakçasına bakıldığında burada yapılmış çalışmaların hiçbirisine yer verilmediği görülmektedir. Burada hepsini bir kalemde zikredemsek de Çuvaşların Hıristiyanlaştırılması süreci ile ilgili olarak Prof. Dr. Durmuş Arık⁹, Çuvaşçanın tarihsel ses bilgisi ve şekil bilgisi için Prof. Dr. Emine Yılmaz¹⁰, Çuvaşçanın Moğolca ile ilişkileri ve Altay Dilleri tartışmaları için Prof. Dr. Feyzi Ersoy¹¹, Çuvaşların folkloru ve Sovyet dönemi folklor çalışmaları için Prof. Dr. Bülent Bayram¹² ve son olarak 18. yüzyılda ortaya çıkan

⁹ Durmuş Arık, *Hıristiyanlaştırılan Türkler: Çuvaşlar*, Aziz Andaç Yay., Ankara 2000.

¹⁰ Emine (Yılmaz) Ceylan, *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1997; Emine Yılmaz, *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji*, Grafiker Yayınları, Ankara 2002.

¹¹ Feyzi Ersoy, *Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça*, Gazi Kitabevi, Ankara 2012.

¹² Bülent Bayram, *Çuvaş Türklerinin Kahramanlık Anlatmaları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2011; Bülent Bayram, *Şeym Hıveliri'nin Uluğ Destanı (Çuvaş Kalevalası Üzerine Bir Değerlendirme)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2012.

Çuvaşça metinler, kelime listeleri ve ilk gramer için bu satırların yazarına ait yayınları kullanılabilir¹³. Yazar belki de Türkçe bilmediği için bu yayınları kullan(a)mamış olabilir diye düşünebiliriz. Nasıl ki Türk dili, tarihi, folkloru gibi alanlarda yeni yetişen bir genci çalışmasında kullanması gerekli ve bilmediği dilde yazılmış bir yayından istifade etmek için o dili öğrenmek ya da en azından o yayını tercüme ettirmek zorunda görüyorsak bilimsel ciddiyet gereği bunu dünyanın başka yerlerindeki araştırmacılardan da beklemekteyiz.

Pek çok bakımdan Türk dünyasında dezavantajlı konumda olan Çuvaşların tarihi sadece genel tarih değil, Türk tarihçiliği açısından da gölgededir. Bilindiği üzere Türk halklarının gelişiminde dilbilimsel olarak takip edilebilen ilk ayrışma /r/ ve /l/ dilli Eski Batı Türklüğü ile /z/ ve /ş/ dilli Eski Doğu Türklüğü şeklinde olmuştur. Yaklaşık olarak milat civarına tarihlendirilebilecek bu ayrışmanın neticesinde Eski Batı Türklüğü tartışmalı olarak Avrupa Hunları, ancak kesin şekilde Ogurlar ve Bulgarlar olarak karşımıza çıkmışlardır. Gelgelelim bu halkların zaman içerisinde geçirdiği aşamalardan sonra ana ayrışmanın batı kolunun tek temsilcisi Türk boyu olarak Çuvaşlar mevcuttur. Şunu açıkça ifade etmek gerekiyor ki, ülkemizdeki Türkoloji çalışmalarının dilbilim/filoloji alanıyla ilgili olan sahası meselenin ehemmiyetinin farkına vararak konuyla ilgili pek çok uzmana sahiptir. Çuvaşçanın ana dili olarak kullanıldığı Çuvaşistan Cumhuriyeti'nden sonra Çuvaşçanın en çok araştırıldığı, bu konuyla ilgili olarak en çok yayın yapılan ülkenin Türkiye olduğunu söylemeliyiz. Ancak tarihçiliğimiz açısından durumun pek de iç açıcı olduğu söyleyemiyoruz. Ülkemizde Eski Batı Türklüğünün diyakronik takipçilerinin, bu meyanda en son halka olan Çuvaş Türklerinin araştırılmasında akademik ilginin pek de mevcut olmadığını itiraf etmek zorundayız. Bu alanın Türk tarihçiliğinin önemli görevlerinden birisi olarak araştırılmayı beklediğini özellikle genç araştırmacıların dikkatine sunmak istiyoruz. Çuvaşların tarihini Türk tarihçiliğinin gözüyle aydınlatacak “sabırlı ve azimli, lâkin gösterişsiz ve nümayişsiz çalışan” gençleri beklediğini bildiriyoruz. Türkiye’de Çuvaşlar üzerine çalışanların hemen hepsinin ortak görüşünü dile getirmekle biz tarih önündeki “haber verme” vebalinden kurtuluyor, Türkçe neşredilmiş Çuvaş tarihi eserlerini bir an önce okumayı diliyoruz.

Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ
Trakya Üniversitesi / Erfurt Üniversitesi (Almanya)

¹³ Oğuzhan Durmuş, *18. Yüzyıl Çuvaşçasının Söz Varlığı*, Paradigma Yayınları, Edirne 2014.